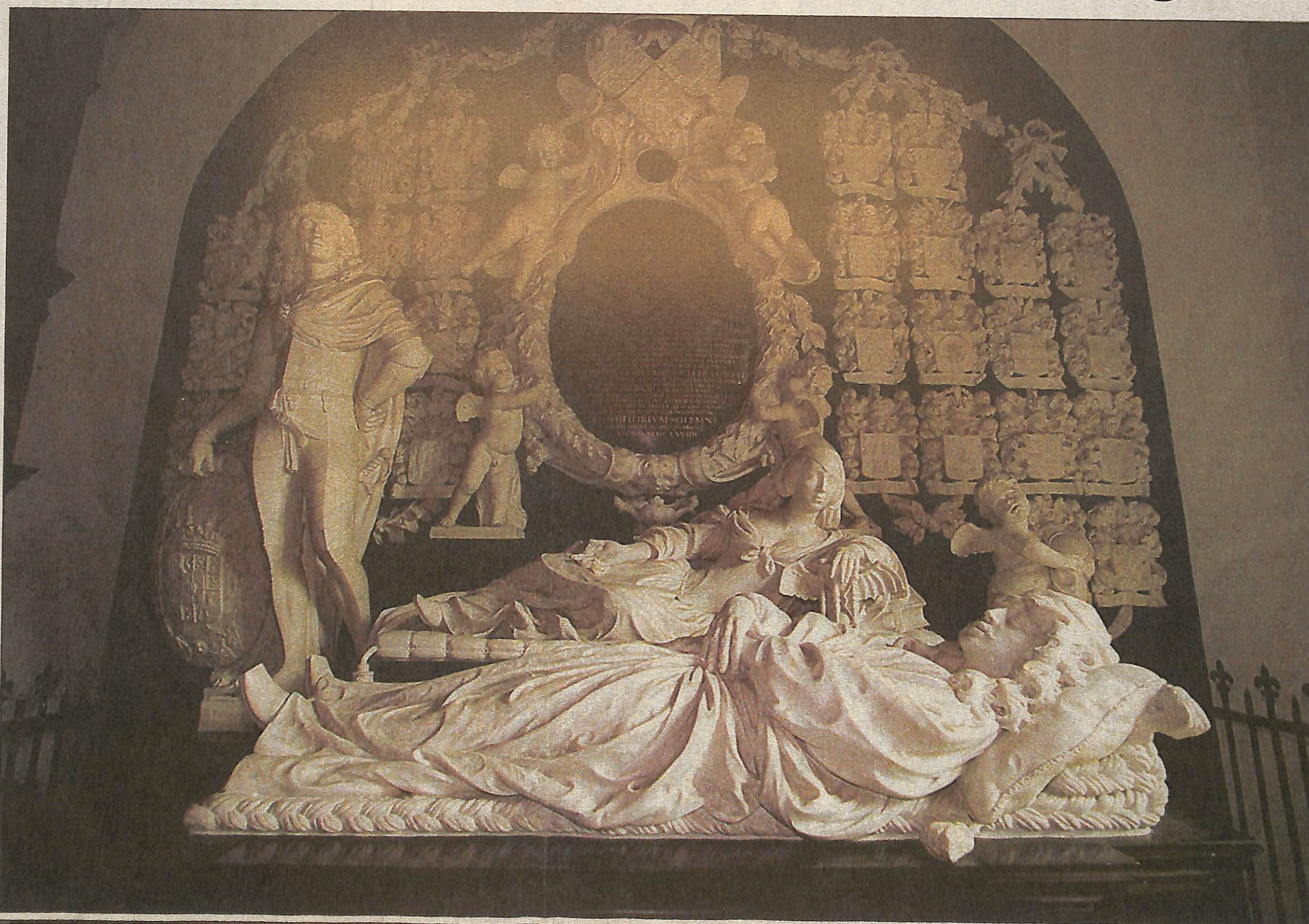

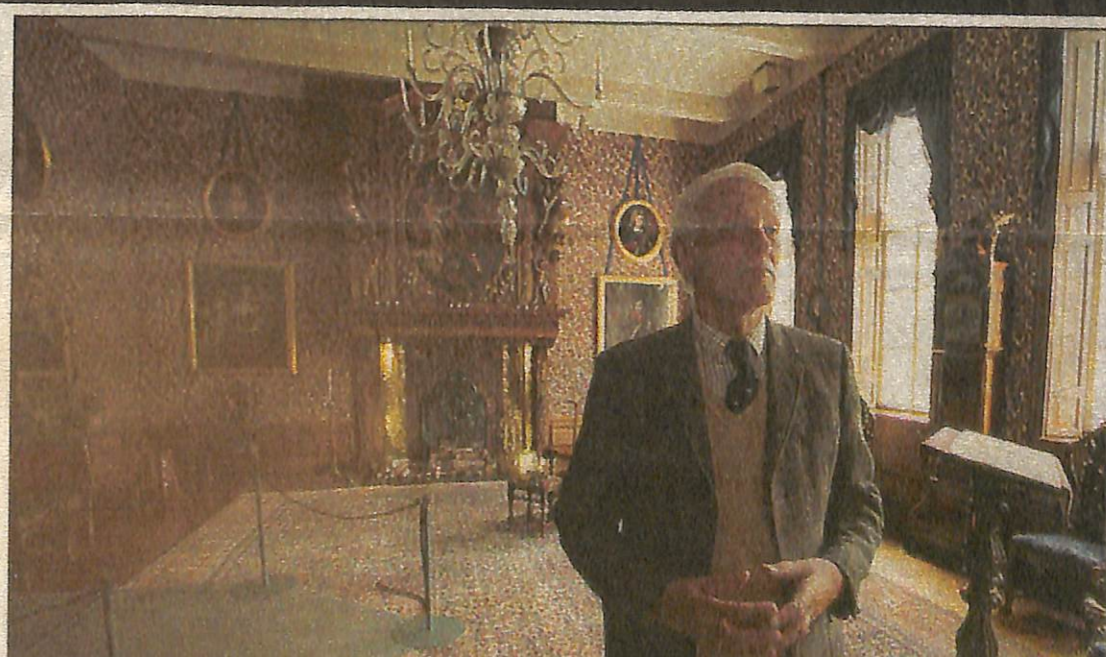
‘In het kerkje van Midwolde beleef je een stukje Venetië’ Gouden Eeuw bloeide in Groningen

Sprankkelend

De sprankelende zomermanifestatie ‘Gouden Eeuw in Groningen’, die zondag begint en tot en met 14 september duurt, toont niet alleen het artistieke leven in stad en streek van eind zeventiende en begin achttiende eeuw, maar wordt tevens omlijst met kamermuziek en een openluchtspel. In de Groninger borgen en het Groninger Museum is werk van kunstenaars als Herman Collenius te bewonderen; in oude Groninger kerken zijn er de Arp Schnitger orgels en de beeldhouwwerken van Jan de Rijk en Allert Meyer. Het ensemble Fraeylema speelt in de gelijknamige borg in Slochteren op 27 en 28 juni het openluchtspel van Moliere ‘Parvu’. In dezelfde borg zijn op 6 juli en 14 augustus barokconcerten, in de Menkemaborg in Uithuizen op 4 en 5 september een kaarslichtavond en in het Groninger Museum op 16 augustus een lunchconcert met werken van Bach. Vrijdag 22 augustus kunnen de eetliefebbers in hun agenda noteren. Dan serveert het Groninger Museum een driegangig diner met gerechten uit de Gouden Eeuw. De manifestatie is een hommage aan een tijd die lang onder het stof lag, maar nu in volle glorie aan den volke wordt getoond.

▲ Het praalgraf naast de verheven loge voor de heren van Nienoord in het schattige kerkje van Midwolde waar conservator Hovinga de scepter zwaait.

◀ Een van de pronkkamers van de Menkemaborg waarin werk van Herman Collenius, Allert Meyer en Jan de Rijk is te bewonderen. Conservator Veldman is een trots beheerder van de kunstschatten.

Groninger Museum op 16 augustus een lunchconcert met werken van Bach. Vrijdag 22 augustus kunnen de eetliefhebbers in hun agenda noteren. Dan serveert het Groninger Museum een driegangen diner met gerechten uit de Gouden Eeuw. De manifestatie is een hommage aan een tijd die lang onder het stof lag, maar nu in volle glorie aan den volke wordt getoond.

meer c.s. oordeelden milder. Voor conservator Veldman staat het vast dat Collenius in Italië is geweest. Vermeer had hem niet voor niks als jongste commissielid gevraagd een oordeel te vellen. „Je ziet ook dat Collenius in zijn werk Italiaans is geïnspireerd,” stelt de conservator vast.

De schilder vestigt zich jaren later in Groningen. Menig borgbewoner poseert maar wat graag voor Collenius, van wie 126 werken bekend zijn. „Maar een zelfportret is er niet. Ik schrijf over een man die ik me niet voor de geest kan halen,” constateert de conservator spijtig.

Menkema is een gave borg. Tuin en borg vormen één geheel. Menkema is ook het enige kasteel in Nederland met twee Michelin sterren. Alleen Paleis Het Loo heeft een ster meer, weet Veldman. Ooit telde Groningen meer dan honderd borgen, een extreem hoog aantal waarvan er nog een handvol over is. De meesten zijn de vorige eeuw afgebroken. Het ging de adel financieel niet meer voor de wind. Sommige families stierven zelfs uit. „Bij opbod werden alle spullen uit de borg verkocht. Zelfs de stenen gingen onder de hamer. Voor de borg als geheel was geen markt. Je had toen geen hotels, afkickcentra of revalidatieoord.”

De borg die alle stormen doorstond is Nienoord in Leek. De Gouden Eeuw is hier in optima forma te bewonderen in de zwaar beschilderde balzaal. Maar ook het kerkje van Midwolde, waarnaar een lange oprijlaan van de borg leidt, is de moeite waard. Hier zaten de heren van Nienoord als Italiaanse dogen (hertogen) in een met bladgoud belegde loge, hoog verheven en

door een gordijn afgeschermd van het volk. Achterin de kerk schittert pontificaal het praalgraf van Carel Hieronymus von Inn und Kniphausen, heer van Nienoord, die in 1664 op 31-jarige leeftijd stierf. Zijn echtgenote Anna van Ewsum gaf de Belg Rombout Verhulst de opdracht deze tombe te beeldhouwen.

Jammerlijk

De kerkraden zijn in glas-in-lood en eren de laatste bewoner van Nienoord, jhr. mr. Van Panhuys, die met vrouw, zoon en schoondochter 6 november 1907 zo jammerlijk in het Hoendiep bij Hoogkerk verdrong. Hij was minister van Staat en vice-president van de Raad van State en gold als de rijkste man van Groningen.

Aan de wand prijken acht rijkelijk versierde rouwborden en bij het zien van de weelderig bewerkte preekstoel van Jan de Rijk verbleekt de strenge leer van Calvijn. Boven de uitgang torent het pronkstuk, het barokke huisorgel uit 1630. „In dit kerkje beleef je de Renaissance. Dit is een stukje Venetië in het Noorden,” roemt conservator Reinder Hovinga. Jaarlijks ontvangt hij 5000 bezoekers; in Amsterdam zou zo'n kerkje met zoveel rijkdom zeker een half miljoen trekken, schat hij.

Maar de man, die Groningen internationaal op de kaart zette was Arp Schnitger, orgelbouwer in Hamburg. In 1698, het jaar dat hij zijn kleinste orgel in het kerkje van Nieuw Scheemda plaatste, kwam diens grote orgel in de Dom van Bremen gereed. Dat was aanleiding voor een lang loflied waarvan hieronder strofe 49:

*Er fahre fort
In Süd und Nord
In Osten und in Westen,
In aller Welt
Verdien' Er Geld,
Er machet es am besten.*

Schnitger (1648-1719) zette de toon in kerkelijk Groningen. Hij verwierf zich een uitstekende naam met de technisch lastige ombouw van het Martini-orgel in de Stad. Het was de klank van zijn orgels, waardoor hij snel in contact kwam met adellijke families die hem het nodige geld verschafte en die hij eerde door hun wapens op de orgelluiken te schilderen. Om en nabij twintig orgels bouwde hij en bezorgde Groningen de faam van het rijkste orgelland van Europa.

Grote hoogte

De orgelkunst bereikte toen een grote hoogte. Typerend voor de Groningse bouwwijze waren die orgelluiken. Het orgel van Zeerijp is daarvan een prachtig voorbeeld. Maar ook in Eenum, Godlinze, Harkstede en Uithuizen staan juweeltjes.

Schnitger's opvolgers, Hinsch en Freytag gaven de orgels in Groningen zoveel allure, dat de orgelkenner bij uitstek Joachim Hess in 1774 over de Groningse dorpsorgels opmerkte: „Zulke fraaje werken waar de grootste Stads-kerk orgelen zig niet voor behoeven te schaamen.”

◀ Een van de pronkkamers van de Menkema-borg waarin werk van Herman Collenius, Allert Meyer en Jan de Rijk is te bewonderen. Conservator Veldman is een trots beheerder van de kunstschaten.

Het brede Groningen met zijn vette en zijn venige Ommelanden was ondanks zijn hogeschool voor Hollanders een ver en vreemd achterland. Niemand minder dan de historicus Johan Huizinga, zoon van het Groninger land en auteur van *Herfsttij der Middeleeuwen*, schetste de zeventiende eeuw van Groningen als een tijd waarin de Hollanders de toon zetten en de cultuur in het Hoge Noorden weinig voorstelde.

Door **Cees Stolk**
Foto's **Harry Tielman**

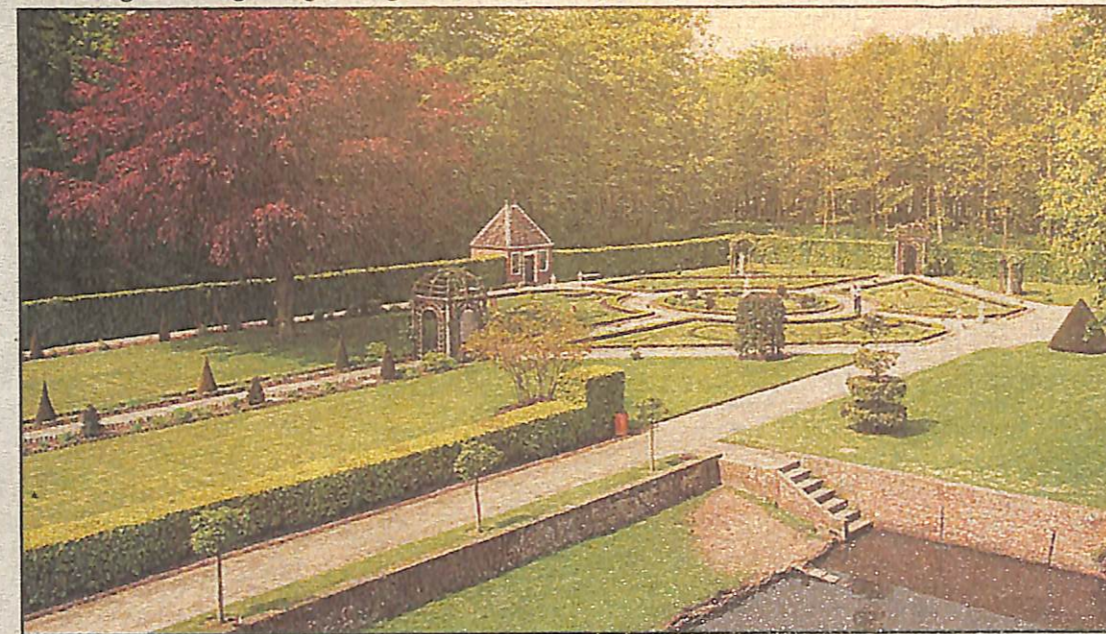
Een wat al te boude uitspraak van de hoogleraar, want in de periode 1650-1725 bloeide het artistieke leven wel degelijk, zoals de zondag te openen manifestatie *Gouden Eeuw in Groningen* laat zien. Goed, in het dagelijks leven lagen Hollanders mijlenver voor op de Groningers. Koffie en thee raakten pas in het midden van de achttiende eeuw op het platteland in gebruik. En het 'sjieke' wijnvat verdrong op galafeesten toen pas de 'boerse' bierton.

In de vroege zeventiende eeuw ondertekenden sommige comparanten (plv. notarissen en rechters) op de Ommelander landdagen hun papieren zelfs met een kruisje. Lezen en schrijven was toen nog niet bon ton en sommige dijk- en zijlrechters konden hun naam niet eens schrijven.

Voor kunstenaars was Groningen een waar paradijs. Zij schilderden, beeldhouwden en musicerden voor de adel van Groningen. De beroemdste Groninger in die tijd was een Fries, Herman Collenius uit Kollum, die zijn opleiding genoot in Amsterdam.

In Het Zaal, de pronkkamer van de Menkema-borg in Uithuizen, is de Gouden Eeuw van Groningen op z'n best: schilderijen van Collenius, de schoorsteenmantel van Allert Meyer, het beeldhouwwerk van Jan de Rijk en een barok interieur.

Conservator F. J. Veldman koestert het bezit met liefde. Hij schreef ter gelegenheid van de manifestatie ook een monografie van Collenius. Als bij toeval ontsprong hij de zwarte dood. Zijn ouders en zijn vier broers en zussen overleden aan de pest en als wees trok de vijftienjarige naar Amsterdam. Hij moet daar naam hebben gemaakt als schilder, want in 1672 duikt zijn naam op eens op in een commissie waarin ook Johannes Vermeer zat. Die commissie diende te beoordelen of kunsthandelaar Gerrit van Uylenburg, zwager van Rembrandt, de keurvorst van Brandenburg wel waardevolle Italiaanse meesters had aangeboden. „Het zijn voddens,” foeterde de vorst in zijn paleis in Berlijn toen hij de kunstschaten zag, maar Ver-

▲ Het kleinste Arp Schnitger orgel prijkt als kleinood in het kerkje van Nieuw Scheemda. Conservator Hans Peter Tiddens leidt, vergezeld van zijn zontje, de liefhebber op verzoek rond.

◀◀ De barokke tuin van de Menkema-borg is stukje bij beetje in achttiende-eeuwse stijl gereconstrueerd. ◀ Door Collenius geschilderde portretten van Henric Piccartdt, borgheer, van Fraylema-borg in Slochteren en zijn vrouw Anna Elisabeth Rengers.